

Marta Petreu

Filosofia
lui Blaga

Cuprins

<i>Cuvînt-înainte</i>	13
---------------------------------	----

Partea întâi

Anii de ucenicie

Epoca	17
Capitolul 1. Laboratorul presistemic	20
<i>Pietre pentru templul meu</i>	22
Doctoratul lui Blaga. <i>Cultură și cunoștință</i>	26
<i>Filosofia stilului</i>	36
<i>Fetele unui veac</i>	49
<i>Fenomenul original</i>	51
<i>Ferestre colorate</i>	56
<i>Daimonion</i>	59
Încheiere	65
Capitolul 2. Ce cunoștințe științifice avea Blaga	68
Descoperirea culturii	68
De la fizica newtoniană la fizica nouă	69
Cunoștințele științifice ale lui Blaga în perioada presistemică	74

Partea a doua

Marile creații

Proiectul unei mari construcții	89
Capitolul 3. Discurs asupra metodei	95
O nouă metodă de cunoaștere	95
Cel mai vechi model de gândire dogmatică	98
Ce este dogma	99
Structura, nu conținutul	104
Structura ideilor, nu adevărul sau falsitatea lor	105
Exemple de gândire dogmatică	106
Enstatic și ecstetic	107

Transcendentul	110
Plus- și minus-cunoașterea	117
Fizica nouă și gândirea dogmatică	118
De ce a scris Blaga <i>Eonul</i>	130
O încheiere de filosofia culturii	132
Capitolul 4. Cum lucrează metoda	134
Conceptele	135
Heidegger și Blaga	137
Din nou despre transcendent	139
Direcțiile cunoașterii. Incongruențe	142
Postulatele. Despre irațional	148
Fizică și iraționalitate	151
Exemplele lui Blaga	153
Cunoaștere luciferică și cunoaștere științifică	156
Capitolul 5. De ce nu putem cunoaște	162
Făgăduiala unei metafizici	162
Cenzura	166
Marele Anonim	169
Rolul cenzurii	171
De câte feluri este (ne)cunoașterea	174
Capitolul 6. Facerea lumii	178
Diferențialele	178
Fizica cuantică și diferențialele celeste	180
Analogii mitice	184
Descartes și Blaga	186
Ce spun savanții	199
Ce spun savanții, în delir	204
Lumea viului	206
Încheiere	208
Capitolul 7. Facerea lumii omului	210
Metodele de lucru	212
Ce este o cultură	213
Inconștientul	215
<i>Materia și forma, adică metafora și stilul unei culturi</i>	216
Ce este stilul	218
Factorii stilistici	224
Matricea stilistică	234
Matricea, la Jung și la Blaga	235
Matricea și factorii ei devin <i>categorii</i>	238
Metafora ca materie/substanță a culturii	238
Nietzsche despre metaforă	244
Încheiere	248

Capitolul 8. Facerea omului	250
Cele două noi orizonturi ale omului	250
Pre-om și om deplin	255
Omul, proiect al Marelui Anonim	257
Din Paradis, spre lumea istorică	260
Etajele lumii și ale spiritului uman	262
Misterul ca transcendență	264
Cultură și civilizație	266
Factori stilistici și categorii	267
Sensul metafizic al culturii	271
Încheiere	276
Capitolul 9. Filosofia culturii românești	277
Geneza psihologică a cărții	277
Elaborarea cărții	281
În căutarea apriorismului stilistic românesc	283
Structura creștinismului	285
Ortodoxia și lumea	286
Ortodoxia și transcendentul. Sofianicul	288
Cum lucra Blaga	290
Istoria noastră ca timp mioritic	291
Ce spera Blaga pentru România	295
Matricea românească și influența realității	297
Relațiile dintre culturi	298
Fizionomia culturii românești	298
Critica mesianismului naționalist	302
Încheiere	303
Capitolul 10. Blaga și morfologia culturii	304
Spengler	304
Tînărul Blaga despre morfologia culturii	307
Frobenius	307
Un <i>certificat de deces</i> pentru morfologia culturii	309
Obsesia <i>culturii minore</i> . Teoria vîrstelor adoptive	312
Din nou despre cultură și civilizație	315
Religie și cultură	317
Încheiere	318
Capitolul 11. Blaga și psihanaliza	320
Freud	320
Jung	324
Tînărul Blaga despre psihanaliză	326
<i>Noologia abisală</i> sau mai mult ca psihanaliza freudiană	328
Factori stilistici (categorii stilistice) și arhetipuri jungiene	336
Factori stilistici și arhetipuri. Blaga încearcă să șteargă urmele	342

Alte elemente jungiene în opera blagiană	347
Blaga, psihanalist!	352
Teoria blagiană a <i>originalității</i>	355
Încheiere.	357
Capitolul 12. Despre valori în cadrele stilisticii. Arta	359
Elaborarea <i>Trilogiei valorilor</i>	359
Filosofia artei în limitele stilului	362
Autonomia artei.	364
Valorile artei	368
Definiția artei	370
Delimitări de sămănătorism și etnicism	371
Sensul metafizic al artei și funcțiile factorilor stilistici	374
Omul ca păpușa Marelui Anonim.	376
Capitolul 13. De la magie la religie	378
A. INCLASABILUL FENOMEN MAGIC.	378
Mit și magie	379
Recapitulări și polemici.	381
Magicul, între rațional și irațional.	384
Un spectacol de magie.	387
Încheiere.	388
B. RELIGIA ÎN LIMITELE STILULUI	389
Elaborarea cărții	389
Metoda filosofică de operare	390
Religiile altora	391
Creștinismul	392
Fenomenul mistic ca limită a fenomenului religios	393
Argumentul stilistic nu este imbatabil	398
Simpla credință	400
Definiția religiei.	401
Încheiere.	402
Reacția lui Stăniloae	403
Comentariu la obiectiile lui Stăniloae	408
Blaga îi răspunde lui Stăniloae	411
Capitolul 14. Știința în limitele stilului	419
O carte de verificare	419
Despre fizica nouă	422
Inovații terminologice. Încă o modificare a factorilor stilistici	425
O ofertă pentru epistemologi	427
Concluzia <i>Trilogiei valorilor</i> : echivalența formelor de creație	430
Încheiere.	432

Partea a treia
Un filosof sub istorie

Blaga după al Doilea Război Mondial	437
Capitolul 15. Completare la <i>Trilogia cunoașterii</i> . Discurs asupra suprametodei	441
Obsesia metodei	442
Suprametoda matematizată	443
Un exemplu pe linie	445
Teze vechi, prin contrabandă	448
Sub limbajul pseudo-marxist	453
Idei blagiene sub spoiala marxistă	456
Capitolul 16. Completare la <i>Trilogia cosmologică</i> . Antropologia	458
Antropologia blagiană în perioada mării creații	458
Antropologia ca antropogeneză	463
Capitolul 17. Completare la <i>Trilogia cosmologică</i> . Istoria, în limitele culturii	473
Filosofia istoriei, de-a lungul operei filosofice	475
Filosofia istoriei, în limitele stilului	479
Încheiere	495
Capitolul 18. Ce este filosofia sau despre conștiința filosofică	497
Ce este filosofia, de-a lungul operei blagiene	498
O carte de metafilosofie	500
Filosofia, comparativ cu alte creații ale culturii	502
La ce bun filosofia	507
Conștiința filosofică	511
Capitolul 19. Ce n-a fost Blaga niciodată	513
Capitolul 20. Încheiere	543
Metodele	544
Lexicul	549
Sincronismul blagian și tînăra generație	555
Etapele receptării	559
Despre „izvoare”	563
Pietre vechi pentru un sistem nou	565
La ce bun filosofia, în general	568
Cum este filosofia lui Blaga	571
<i>Mulțumiri</i>	575
<i>Bibliografie</i>	577
<i>Indice de nume</i>	595
<i>Abstract</i>	603
<i>Résumé</i>	605

Metodele de lucru

La fel ca atunci când și-a construit gnoseologia, filosoful s-a declarat și acum în favoarea pluralismului metodologic – îl va boteza, mai târziu, „expansiune metodologică”. Dintre metodele de dată recentă, a respins categoric fenomenologia. S-a declarat relativ îngăduitor cu ipotezele, rezultatele și metodele morfologiei culturii (Frobenius, Spengler), pe care a valorificat-o și simultan a criticat-o. În fapt, a optat pentru psihanaliză, dar în varianta reformulată, filosoficește, de el însuși, deoarece filosoful a admis câștigurile teoretice și metodele psihanalizei anume pentru a le corecta și a le transforma într-o nouă disciplină, *întemeiată de el, noologia abisală*.

„Pe plan descriptiv și analitic, vom recurge, după împrejurări, și după natura problemelor, la toate procedeele, dovedite rodnice, care ne stau la dispoziție, iar pe plan explicativ vom face apel îndeosebi la procedeele și construcțiile «psihologiei abisale» sau ale psihologiei inconștientului, pe care o lărgim printr-o disciplină nouă, pe care o *întemeiem*, numind-o «noologie abisală». Noologia abisală se referă la structurile spiritului inconștient (noos, nous), căci, alături de un «suflet» inconștient, noi admitem și existența unui «spirit» inconștient.”⁴²⁰

Una dintre metodele lui Blaga, neteoretizată ca atare, dar declarată explicit, a fost *imaginația*: „ne închipuim”, scrie el repetat despre inconștient, în neobosita sa critică la adresa operelor lui Freud și Jung. Precizez că imaginația/închipuirea este o metodă utilizată în științele naturii. Filosoful român și-a „închipuit”, pe bază de analogie – altă metodă validă, inclusiv în științele naturii – cu inconștientul descris de psihanaliști, iar alteori (deși nu pare să își dea seama), pe bază de analogie cu „conștiința” (denumire dată de el conștientului).

Deși și-a declarat numeroase rezerve față de metoda și rezultatele morfologiei culturii, s-a folosit și de acestea, unele idei de-ale lui Blaga fiind formulate pur și simplu la antipod de aserțiunile școlii morfologice, ca o contrazicere a acestora. De pildă, el a respins, încă din perioada presistemică, explicația că o cultură s-ar naște sub influența sentimentelor pe care le creează peisajul real în care trăiește omul, pe scurt, sub influența lumii exterioare: „Pentru ca «culturile» să-și păstreze nealterat acest caracter de fenomen

420. Blaga, *Orizont și stil*, 1935, în Idem, *Trilogia culturii. Orizont și stil. Spațiul mioritic. Geneza metaforei și sensul culturii*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1944, p. 20.

original, trebuie înlăturată relatarea lor la «peisagii»⁴²¹, observa el categoric încă în perioada presistemică. La fel procedează și acum; școala morfologică a afirmat că o cultură este creația *paideumei* („Paideuma este expresia mediului, este transcendența mediului devenit chip *prin oameni*”⁴²²) sau a susținut pur și simplu că o cultură este influențată de peisaj; iar Blaga, în *Trilogia culturii*, susține pe dos: cultura nu e influențată de mediu, ci este creată de ceva din interiorul omului, de factorii inconștienți. În general vorbind, filosoful a conceput cultura ca pe o creație monadică, cu toate ferestrele zidite față de influența lumii exterioare. Morfologia culturii a funcționat pentru Blaga adesea ca reper și obiect al contrazicerii și întoarcerii pe dos a unei aserțiuni.

Ce este o cultură

Vocabularul filosofic european este departe de a fi unitar în denumirea uneia și aceleiași realități, a creațiilor umane de natură materială și spirituală care implică norme, valori și idealuri și care formează mediul de viață al grupurilor umane mari. Termenul „cultură” și acela asociat, „civilizație”, au multe sensuri, diferite de la o țară la alta, de pildă, de la Germania la Franța, și de la o epocă la alta.

În perioada când și-a scris Blaga filosofia culturii, în spațiul german termenul „cultură” desemna ansamblul creațiilor de natură spirituală, influențate de mediu și caracterizate prin unitate stilistică; iar aspectele materiale ale vieții, împreună cu faza (vârsta) tîrzie, evoluată și critic-lucidă a culturii erau numite „civilizație”, termenul acesta avînd o nuanță depreciativă, tocmai pentru că accentul cade pe aspectele materiale și tehnice ale vieții societale.

În spațiul francez, dimpotrivă, această realitate mare creată de om a fost și este și astăzi numită „civilizație”; caracteristicile pe care Frobenius și Spengler le-au atribuit culturii, cum ar fi dependența ei de „mediu” sau de peisaj, trăsături „stilistice” unitare, evoluția în timp etc., în literatura de specialitate franceză erau și sînt atribuite „civilizației”, termenul „cultură” fiind utilizat în acest spațiu mai ales pentru formele personale⁴²³ de viață spirituală (și, la fel, pentru societățile arhaice, cunoscute mai ales în urma descoperirilor arheologice).

421. Blaga, *Fenomenul original*, p. 85.

422. Frobenius, *Paideuma*, p. 172.

423. Fernand Braudel, *Grammaire des civilisations*, Paris, Les Éditions Arthaud-Flammarion, 1967, pp. 25-55.

România, cu o filosofie și o gândire teoretică influențate de filosofia germană, a folosit și mai folosește și astăzi termenii „cultură” și „civilizație” în înțelesul lor german. Chiar dacă Bergson a fost unul dintre primii filosofi care l-au fascinat pe Blaga, autorul român a fost, prin școală și lecturi, de formație culturală germană, așa că termenii utilizați de el în filosofie, inclusiv în aceea a culturii, sînt de origine germană.

Fiind vorba despre filosofia *culturii*, era de așteptat ca autorul să formuleze, încă de la început, o definiție, oricît de sumară, a noțiunii de „cultură”. Nu a formulat; sau, dacă acceptăm că următoarea frază este o definiție, a formulat una, dar nu a culturii, ci a creației culturale, dar abia la sfîrșitul trilogiei, în *Geneza metaforei*: „Creația culturală este așadar o plăsmuire a spiritului omenesc, o plăsmuire metaforică și de intenții revelatorii, și poartă constitutiv o pecete stilistică”⁴²⁴. Termenul *cultură* a fost utilizat de filosof, în mod tacit, în sensul existent în filosofia germană, mai ales la școala morfologică. Presupunînd, probabil, că sensul termenului este de la sine înțeles, Blaga a reușit performanța de a face filosofia culturii și de-a discuta despre culturi de-a lungul a trei trilogii, fără să spună din start *ce* anume este și cum definește el însuși entitatea de mare dimensiune despre care vorbește. În schimb, a precizat – în virtutea mării lui vocații de contrazicător, în cazul de față cu școala morfologică germană – *ce nu este o cultură*: ea nu este un „organism”.

Nedefinind cultura, dar descriind diverse culturi exact prin aceleași elemente structurale ca Frobenius și mai ales Spengler, Blaga își lasă cititorul să înțeleagă prin cultură o creație spirituală colectivă de mare dimensiune. Atîta doar că, spre deosebire de Frobenius și de Spengler, care au susținut că *paideuma*, respectiv *cultura* creează popoarele, Blaga afirmă că o cultură este creația unui popor, iar mai precis, a inconștientului colectiv al unui popor; și, din nou ca Spengler, a enumerat în sfera noțiunii de cultură filosofia cu metafizică cu tot, artele, știința, religia, concepțiile etice și sociale.

În notele obligatorii ale noțiunii de cultură cu care a operat Blaga intră: faptul că este o creație modelată stilistic (de către factorii stilistici), că materia ei are caracter metaforic (în sensul că materia obiectelor de cultură nu are semnificație ca substanță, ci de aluzie la altceva, așa cum vopseaua galbenă cu care sînt pictate monedele de aur într-un tablou rămîne vopsea, nu are valoare de aur, ci este o „metaforă” pentru aur) și că are intenții revelatoare de mister. El a precizat și locul unde este generată cultura: în „inconștientul” omului, în „matricea stilistică abisală” a insului sau a poporului.

424. Blaga, *Geneza metaforei*, p. 420.

Inconștientul

O altă noțiune importantă utilizată de Blaga încă din primele pagini din *Orizont și stil* a fost aceea de *inconștient*, care, deși ipoteză a unor filosofi, precum Leibniz, ori a scriitorilor și filosofilor romantici, era totuși o achiziție pe care numai teoriile de dată recentă ale școlii psihanalitice au lansat-o cu adevărat pentru un public intelectual mai larg. Nici pentru „inconștient” filosoful român nu a dat o definiție în sensul strict al termenului. A desemnat inconștientul prin reușite figuri de stil, numindu-l „celălalt tărîm” al spiritului uman, ascuns sesizării directe. Filosoful a recunoscut din start că a fost inspirat de psihanaliză (de cercetările lui Sigmund Freud) și de „psihologia abisală” (formulă prin care trimite la Carl Gustav Jung, cu a sa „psihologie analitică”); tot din start a anunțat că, spre deosebire de aceștia, care s-au ocupat de *psihologia inconștientului*, el va construi o *noologie abisală*, o teorie a structurilor spirituale din inconștient.

O mențiune aparte merită genul proxim al *inconștientului* și *conștiinței*: „spiritul”⁴²⁵. Alegerea acestui termen în locul celui de „psihic”, pe care Blaga l-a folosit, ca și pe acela de „suflet”, numai intermitent, este oarecum de mirare; probabil filosoful a calculat și a intenționat să își persuadeze cititorul și prin limbaj că premisa sa despre natura *spirituală* (non-materială, non-organică) a inconștientului este validă, că inconștientul este partea ascunsă a întregului numit spirit. „Spiritul” este termenul cu cea mai largă sferă utilizat de filosof pentru a numi manifestările umane care nu sînt de natură somato-funcțională. Ca referire la o entitate diferită de materie și opusă acesteia, termenul „spirit” a avut în epocă, și are și acum, o nuanță și religioasă; precizez că Blaga îl folosește în sens strict laic.

Sfera pe care o stabilește pentru termenul „spirit”, de gen proxim al *inconștientului* și *conștiinței*, ridică probleme. De pildă, după ce știm, de la Blaga citire, ce anume cuprind „conștiința” și „inconștientul” și-i urmărim lexicul din această trilogie, ne dăm seama că există manifestări și funcții ale omului, cum ar fi „sufletul”, sentimentele, memoria, inteligența, imaginația etc., pe care Blaga le menționează pe parcurs, la care recurge în narațiunea sa, dar despre care nu spune unde anume se află plasate în alcătuirea „spiritului”, căci nici textul, nici schemele pe care le-a desenat și presărat în vasta sa operă nu lămuresc chestiunea. Unde anume se plasează, de exemplu, intelectul enstatic și acela ecstatic, teoretizate în *Eonul dogmatic?* – probabil, în ceea ce Blaga numește „conștiință”, dar

425. Blaga, *Orizont și stil*, p. 86.

filosoful însuși nu spune explicit. Tabloul funcțiilor și formațiunilor „psihice” (termen folosit de Blaga, dar numai arareori) ridică semne de întrebare, fiind neclar și cu un conținut și structură neprecizate. Mai mult, din când în când filosoful folosește cei trei termeni principali ai săi, inconștient, conștiință, spirit, în alte sensuri decât le-a atribuit el însuși la început.

Drept urmare, în textul filosofic blagian există termeni care, obiecte zburătoare și plutitoare cu apartenența și natura neprecizate, navighează, derutant, la întâmplare. Este regretabil că, din cauza regimului totalitar de stînga instaurat în România, filosoful nu și-a putut termina sistemul filosofic în liniște și deplină libertate, poate că ar fi făcut precizări, corecții și unificări, o *revizie finală* a operei sale filosofice, prin care să lămurească neclaritățile.

Materia și forma, adică metafora și stilul unei culturi

Bazîndu-se pe două dintre achizițiile sale anterioare care i-au devenit metode reflexive de lucru, și anume, pe principiul „mutației funcționale” sau „variabilității funcționale a ideilor” și pe dreptul sau numai reflexul de a enunța postulate (ecstatice sau enstatice, nu contează), în teoria sa a culturii Blaga valorifică teorii vechi despre artă și teorii noi despre artă și cultură simultan.

O idee veche, care stă la temelia gîndirii blagiene despre artă și implicit despre cultură, prezentă în substratul operei sale, este aceea a lui Aristotel, că arta e unitate între *materie și formă*. Prezentă în filosofia primă și în estetica Stagiritului, ideea/observația aceasta a fost atît de larg acceptată și întrebuintată, încît a devenit, în calitate de adevăr, un loc comun al culturii europene. După Aristotel, lucrurile (cele din natură și cele confecționate de om, fie ele de uz cotidian, fie ele opere de artă) sînt alcătuite din *materie și formă*. În *Fizica și Metafizica* lui Aristotel, materia (substanța) și forma sînt concepte curențe. În *Fizica*, de exemplu, ni se spune: „dacă arta imită natura, atunci îi revine pînă la un anume nivel aceleiași științe să cunoască și forma, și materia, tot așa cum îi revine medicului să cunoască și sănătatea, dar și bila și flegma în care se află sănătatea, și la fel constructorului unei case să cunoască și forma casei, dar și materia, și anume cărămizile și lemnele”; „Apoi materia face parte dintre cele relative, căci pentru o formă diferită există o materie diferită”⁴²⁶. Dacă punem în paranteză (căci nu este la subiect) problema de gnoseologie ridicată aici de Aristotel, aceste

426. Aristotel, *Fizica*, ediție bilingvă, traducere și note de Alexander Baumgarten, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2018, II, 2, pp. 91 și 93.

asertiuni înseamnă pur și simplu că lucrurile din natură presupun formă și materie, iar arta, întrucât imită natura, de asemenea. De altfel, la greci, arta, ca *téchne*, ca facere sau producere, presupunea atât obiectele de uz practic, cât și cele propriu-zis artistice, așa că afirmația lui Aristotel este valabilă, conform exemplelor lui, și pentru casa din cărămizi, și pentru statuia de bronz făcută de un artist, *toate fiind unirea dintre materie și formă*. Problema este reluată pe larg în *Metafizica* și exemplificată, uneori, prin artă:

„Se spune, într-un sens, că acest prim subiect este materia; într-un alt sens, se spune că el constă din formă, și, în al treilea, că e o îmbinare între acestea două. Înțelegem prin materie, de pildă, arama; prin formă înțeleg chipul [al statuii], iar prin îmbinarea acestor două elemente statuia, adică lucrul concret”⁴²⁷.

După Stagirit, forma unui obiect de artă se află în *sufletul artistului* – nu a fost nevoie de apariția psihanalizei și nici a morfologiei culturii (care de asemenea observa originea sufletească a creațiilor) pentru a stabili că originea artei este în *sufletul creatorului*, acest fapt a fost știut din Antichitate: „Cât despre producțiile artistice, sînt acelea a căror formă este [se află, n.n., M.P.] în sufletul artistului”⁴²⁸. Extrapolînd această aserțiune – pe urmele lui Aristotel, a lui Nietzsche, a lui Frobenius (care afirma că „forma culturii este un produs sufletesc”⁴²⁹) sau a oricărui alt autor –, putem afirma că forma oricărei creații de cultură se află în sufletul celui care o creează. Iar la începutul secolului XX, ca urmare a teoriilor psihanalitice, locul nașterii creațiilor a fost și mai clar indicat: inconștientul.

În secolul al XIX-lea, estetica a înlocuit, măcar din cînd în cînd, ideea de *formă* cu aceea de *stil*. Grație lui Nietzsche, care a vorbit despre cultura unui popor ca „unitate de stil artistic în toate manifestările vieții unui popor”⁴³⁰, teoreticienii au ajuns să caracterizeze prin stil nu numai obiectele de artă, ci și *o cultură* în întregul ei. Iar ulterior școala morfologică germană a putut să afirme firesc și de drept că o cultură este „*materie și formă a sufletului*”⁴³¹.

Format în mediul filosofic german, familiarizat cu ideile școlii morfologice și ale psihanalizei, Blaga, încă de la începutul anilor

427. Aristotel, *Metafizica*, 1029 a, p. 220.

428. *Ibidem*, 1069 b, p. 371; 1032, p. 233.

429. Frobenius, *Paideuma*, p. 52.

430. Nietzsche, *Considerații inactuale*, II, în Idem, *Opere complete*. 2, p. 182.

431. Spengler, *Declinul Occidentului. Schiță de morfologie a istoriei*, I, traducere de Ioan Lascu, Craiova, Editura Beladi, 1996, p. 45; și Idem, *Le déclin de l'Occident*, I, traduit de l'allemand par M. Tazerout, Paris, Gallimard, 1976, p. 38.